

PSYKOLOGIAN KOE 30.3.2016 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden, sisältöjen ja pisteitysten luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintoaineen sensorikunta.

Psykologian kokeessa arvioinnin keskeisenä perusteena on vastauksen ankkuroiminen empiiriseen, tutkimuspohjaiseen tietoon ja keskeisiin psykologisiin teorioihin. Ihmisen kehitystä, toimintaa ja mielenterveyttä tutkitaan psykologiassa useasta toisistaan täydentävästä näkökulmasta, kuten biologisesta, käyttäytymiseen liittyvästä, kognitiivisesta sekä tunteiden, motivaation ja sosiokulttuurisesta näkökulmasta. Kokelaan tulisi osata luontevasti hyödyntää eri näkökulmista tuotettua tieteellistä tietoa psyykkisten ilmiöiden ja prosessien erittelyssä.

Psykologian kokeessa arvioidaan kokelaiden valmiutta ymmärtää psykologisen tiedon luonnetta ja tiedonmuodostusta, mukaan lukien tutkimusten luotettavuuden ja pätevyyden arviointi. Kokelaita voidaan pyytää arvioimaan ajankohtaisten psykologisten tutkimusten tuloksia ja laatimaan tutkimussuunnitelmia. Psykologian tehtävät voivat edellyttää psykologisten ilmiöiden kuvailemista, arvioimista, pohtimista ja selittämistä sekä erilaisten näkökulmien vertailua. Useassa tehtävässä on myös ainerajat ylittäviä mahdollisuuksia.

Keskeisenä arvioinnin kohteena on se, kuinka syvällisesti kokelas ymmärtää psykologista tietoa, kuinka hän osaa soveltaa sitä ja missä määrin hän pystyy tarkastelemaan sitä kriittisesti. Pelkkä oppikirjatiedon toistaminen ei mahdollista parhaisiin arvosanoihin pääsemistä. Osa tehtävistä edellyttää valmiutta analysoida ajankohtaisia tapahtumia ja ilmiöitä psykologisen tiedon varassa. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti kypsyyden osoittamiseen ja psykologisen tiedon hallintaan. Kokelaan tulisi vastata kysymyksiin tehtävänannon mukaisesti. Esitetyt asiat ja väitteet tulisi perustella vastauksessa selkeästi. Arvioinnissa kiinnitetään lisäksi huomiota siihen, kuinka jäsentynyt ja johdonmukainen kokonaisuus vastaus on.

Tehtävä 1

Hyvässä vastauksessa käsitteet määritellään oikein. Itsetunto tarkoittaa yksilön käsitystä omasta arvostaan, minäpystyvyyssuskomukset tai selviytymisennuste ihmisen käsitystä siitä, että hän kykenee saavuttamaan asettamansa tavoitteet tai suoriutumaan tehtävistään ja ajattelu- ja toimintatavat eli attribuutiot tarkoittavat ihmisen tapaa tulkita ja selittää omia tai muiden onnistumisia ja epäonnistumisia. Itsetunto ja minäpystyvyyssuskomukset ovat molemmat keskeisiä ihmiseen itseensä liittyviä käsitteitä. Jos ihmisellä on hyvä itsetunto, hänellä on usein myös hyvät minäpystyvyyssuskomukset ja päinvastoin. Minäpystyvyyssuskomukset ovat kuitenkin itsetuntoa konkreettisempi ja rajatumpi käsite. Minäpystyvyyssuskomukset ovat usein tehtäväsidonnaisia – ihmisellä voi olla hyvät minäpystyvyyssuskomukset itsestään esim. jalkapalloilijana, mutta huonot kirjoittajana. Koska minäpystyvyyssuskomukset ovat konkreettisempia, ne myös usein ennustavat ja tukevat paremmin motivaatiota ja suoriutumista. Itsetunto ja ajattelu- ja toimintatavat ovat yhteydessä toisiinsa. Optimistiset ajattelu- ja toimintatavat ovat yhteydessä hyvään itsetuntoon. Jos on huono itsetunto, selittää usein omia epäonnistumisia pysyvillä ja itseen liittyvillä syillä. Hyvät minäpystyvyyssuskomukset jossain asiassa ovat yhteydessä yleisempään optimistiseen ajattelutapaan, että selviää erilaisissa tilanteissa, ja huonot minäpystyvyyssuskomukset pessimistisiin attribuutioihin.

3 p. Valitut käsitteet on määritelty oikein ja niiden välisiä suhteita on analysoitu pääosin oikein.

5 p. Valitut käsitteet on määritelty oikein ja niiden välisiä suhteita on analysoitu oikein ja oivaltavasti. Käsitteiden välisiä suhteita on konkretisoitu hyvillä esimerkeillä tai selitetty teoreettisesti laajemmin.

Tehtävä 2

Hyvässä vastauksessa vahvuuksia voi käsitellä esimerkiksi opiskelumotivaation ja opiskelumenetelmien avulla. Kun opiskelumotivaatio on hyvä (sisäinen), opiskelun ulkoiset puitteet on helpompi saada toimimaan. Opiskelijan kertomuksessa tällaisia asioita ovat aikataulun tekeminen ja siinä pysyminen, opiskeluympäristö, joka tukee opiskelua, ja hyvä valmistautuminen etukäteen. Opiskelumenetelmistä opiskelua tukevat erilaiset opiskelumateriaalit (lukeminen ja luennot), opiskelun ajallinen hajauttaminen, syväsuuntautunut opiskelu, josta kertoo mm. luennoille valmistautuminen etukäteen, ja opettajilta ja kavereilta saadun tuen hyödyntäminen. Jaksamista tukevat riittävä lepo ja vapaa-aika. Kofeiinin kohtuukäyttäjällä yksi kahvikuppi nostaa myös tutkimuksien mukaan vireyttä sopivasti ennen koetta. Ja kaverin kanssa juttelu vähentää turhaa jännittämistä, ellei kavereuksilla ole tapana märehkimällä paisuttaa ongelmia.

3 p. Vastauksessa on löydetty useita opiskelemista tukevia asioita ja niitä on osattu jonkin verran analysoida oppimisen ja opiskelumotivaation kannalta.

5 p. Vastauksessa on löydetty opiskelijan kertomuksesta opiskelemista tukevat asiat ja niitä on analysoitu asianmukaisesti oppimisen ja opiskelumotivaation teorioiden perusteella.

Tehtävä 3

Hyvässä vastauksessa kokelas liittyy hippokampuksen useisiin kognitiivisiin toimintoihin (esim. muistiin ja kognitiivisiin karttoihin). Kokelas osaa yhdistää esimerkiksi jalkapallossa saadut aivotärähdykset aivojen vaurioitumiseen (traumoihin). Ansiokkaassa vastauksessa voidaan lisäksi yhdistää tärähdysten suuri määrä vakavaan vaurioon aivotasolla ja suureen kognitiiviseen haittaan. Niin ikään siinä saatetaan selittää tarkemmin mekanismia, jonka kautta vaurio on voinut syntyä, sekä mahdollisia pitkäaikaishaittoja (esim. dementia). Ansiokkaassa vastauksessa voidaan pohtia myös pelaamisen ja tämän myötä harjaantumisen kompensoivaa vaikutusta tai fyysisen harjoittelun, stressin ja hippokampuksen välisiä yhteyksiä.

3 p. Kokelas yhdistää hippokampuksen vaurioitumisen johonkin tähän aivorakenteeseen liittyvään kognitiiviseen toimintoon (esim. muistamiseen) ja perustelee vastaustaan psykologisella tiedolla.

5 p. Kokelas pohtii ja selittää hippokampuksen vaurioitumisen kognitiivisia vaikutuksia asiantuntevasti. Hän hyödyntää vastauksessaan monipuolisesti aivotutkimukseen ja kognitiiviseen psykologiaan perustuvaa tietoa.

Tehtävä 4

Hyvässä vastauksessa kokelas ymmärtää, että havainnon vinouma liittyy tarkkaavuuteen. Kokelas osaa syvällisesti pohtia tarkkaamattomuussokeutta (inattention blindness). Se on ilmiö, jossa jotain hyvinkin tärkeää jää huomiotta sen vuoksi, että keskitytään muuhun ja tällöin tarkkaavuuden polttopisteen ulkopuolisten asioiden huomioiminen ehkäistyy. Kokelas käsittelee tarkkaavuuden eri osailmiöitä ja niiden mahdollisia rooleja (esim. tahdonalainen tarkkaavuus, valikoiva tarkkaavuus) suhteessa koehenkilöryhmiin (esim. sisäiset mallit, asiantuntijuus), kenties jopa tarkkaavuuden säätelystä esitettyjä teorioita. Ansiokkaassa vastauksessa voidaan pohtia muita mahdollisia selittäviä tekijöitä esim. näköjärjestelmässä, muutoin aivotasolla tai mahdollisten häiriöiden roolia (neglect, ADD).

3 p. Kokelas ymmärtää, että havainnon vinouma liittyy tarkkaavuuteen tai johonkin muuhun uskottavaan kognitiiviseen mekanismiin.

5 p. Kokelas osaa pohtia syvällisemmin tarkkaamattomuussokeuden vaikutusta havainnon vinoutumiseen. Hän tarkastelee monipuolisesti tarkkaavuuden ja sen säätelyn vaikutuksia ärsykkeiden havaitsemiseen. Hän voi käsitellä esimerkiksi sitä, kuinka koehenkilöiden sisäiset mallit ja asiantuntijuus vaikuttavat tahdonalaisen ja valikoivan tarkkaavuuden säätelyyn.

Tehtävä 5

Hyvässä vastauksessa kokelas kuvaa tarkasti jonkin muistin osa-alueen ja siihen liittyviä vaikeuksia. Mahdollisia osa-alueita ovat esimerkiksi muistaminen keston mukaan (esim. sensorinen muisti, työmuisti ja säilömuisti), muistettavan sisällön mukaan (esim. kielellinen, visuaalinen), tietoisuuden mukaan (esim. tapahtuma-, tieto- tai taitomuisti). Kokelas kuvaa oivaltavasti osa-alueen häiriintymisen vaikutusta arkikokemukseen. Ansiokkaassa vastauksessa voidaan rinnastaa kuvaus klassisiin potilastapauksiin, joilla jokin muistin osa-alue on häiriintynyt (esim. HM). Kokelas voi myös kuvata taustalla mahdollisesti vaikuttavia aivoalueita tai -vaurioita tai käsitellä muistiprosesseja (esim. tallennus, hakeminen ja tunnistaminen).

3 p. Kokelas valitsee jonkin muistin osa-alueen, kuvaa siihen liittyvää häiriötä tai vauriota ja analysoi yleisellä tasolla näiden häiriöiden vaikutuksia yksilön toimintaan.

5 p. Kokelas kuvaa tarkemmin valitsemaansa muistin osa-aluetta ja sen vaurioitumisen ilmenemistä sekä analysoi syvällisesti ja monipuolisesti osa-alueen häiriintymisen vaikutusta yksilön toimintaan. Ansiokkaaseen vastaukseen voidaan päästä ankkuroitumalla klassisiin potilastapauksiin tai analysoimalla taustalla vaikuttavia aivovaurioita ja muistiprosesseja.

Tehtävä 6

Hyvässä vastauksessa kokelas esittelee sekä emootioihin että kognitioihin liittyviä näkökulmia rakastumisessa ja ymmärtää, miten ne ovat usein vahvasti vuorovaikutuksessa. Vastauksessa voidaan käsitellä eri käsityksiä ja määritelmiä rakkaudesta, kuten Stenbergin rakkauden teoriaa, jossa rakkauden kolme osaa läheisyys, intohimo ja sitoutuminen muodostavat erilaisia rakkauden lajeja, esim. romanttinen tai toverillinen rakkaus. Rakastuminen liittyy ennen kaikkea parisuhteisiin. Kokelas voi kuitenkin käsitellä myös sitä, kuinka vanhempien ja lasten kiintymyssuhteet vaikuttavat myöhempiin valmiuksiin muodostaa kiinteitä intiimejä suhteita. Vastauksen tulee painottua emotionaalisten ja kognitiivisten tekijöiden erittelyyn ja pohdintaan. Tähän pohdintaan esim. yleiset tunneteoriat antavat hyvää taustamateriaalia. Ansiokkaassa vastauksessa voidaan pohtia myös rakastumiseen liittyviä negatiivisia emootioita kuten mustasukkaisuutta.

3 p. Vastauksessa esitetään joitain emotionaalisia ja kognitiivisia näkökulmia rakastumiseen. Vastauksesta käy ilmi ymmärrys emootioiden ja kognition välisestä vuorovaikutuksesta.

5 p. Vastauksessa kuvataan ja määritellään, mitä rakastuminen tarkoittaa. Vastauksessa käsitellään emootioiden ja kognitioiden välistä vuorovaikutusta laaja-alaisesti käyttäen hyväksi olemassa olevia psykologian käsitteitä ja teorioita.

Tehtävä 7

Tehtävä edellyttää kehityspsykologisen tiedon hallintaa. Hyvässä vastauksessa tuodaan esiin ajattelun ja kognitiivisten taitojen kehitys nuoruusiässä (esim., Piaget'n teoria, Kohlbergin moraalien kehityksen teoria). Vastaus liitetään myös nuoruusvaiheen kehityksellisiin tekijöihin laajemmin (esim. identiteetin kehitys, kaverisuhteet) nostamalla esiin mahdollisesti hyötyjä ja uhkia, joita sosiaalinen media voi nuoruusiässä tarjota, ja ennen kaikkea mitä hyötyä tai haittaa asetuista ikärajoista voi olla nuoruusiän kehitykselle. Vastauksessa voidaan pohtia myös yleistä tapaa valehdella oma ikä kirjautumisvaiheessa. Ansiokkaassa vastauksessa voidaan pohtia myös yksilöiden välisiä eroja.

3 p. Vastauksessa osataan kertoa joitain kehityspsykologiseen tietoon sidottuja perusteluja ikärajoille.

5 p. Vastauksessa pohditaan kokonaisvaltaisesti ikärajoja suhteessa kehityspsykologiseen tietoon 13/16-vuotiaasta. Vastauksessa käsitellään ikärajoja syvällisesti kehityksen eri osa-alueiden (esim. kognitiivinen, emotionaalinen ja sosiaalinen) näkökulmasta.

Tehtävä 8

Hyvässä vastauksessa kokelas kykenee kuvaamaan syvällisesti epäsosiaalista persoonallisuutta. Hän osaa lisäksi sijoittaa persoonallisuushäiriöt esim. mielenterveyden häiriöiden jatku-moon (neuroosi, persoonallisuushäiriö, psykoosi) tai luokituksiin (mielialahäiriöt, ahdistuneisuushäiriöt, persoonallisuushäiriöt, psykoottiset häiriöt) sekä ymmärtää, miten epäsosiaali-nen persoonallisuus suhteutuu muihin persoonallisuushäiriöihin (esim. ryhmät outous, epä-vakaus ja ahdistus tai yksittäiset persoonallisuushäiriöt). Hahmojen analyysi on osuvaa tähän tietoon suhteutettuna. Tehtävissä esitetyistä esimerkeistä kolme ensimmäistä ovat realistisia kuvauksia, mutta kolme jälkimmäistä eivät. Kuvaukset ovat kuitenkin niin suppeita, että niiden voidaan katsoa toimivan lähinnä taustamateriaalina.

3 p. Kokelas antaa oikeansuuntaisen kuvauksen epäsosiaalisesta persoonallisuudesta ja ana-lysoi kahta valitsemaansa henkilöahmoa suhteessa tähän.

5 p. Kokelas kuvaa syvällisesti ja monipuolisesti epäsosiaalista persoonallisuutta. Hän käsitte-lee asiantuntevasti persoonallisuushäiriöitä suhteessa mielenterveyden häiriöiden luokitte-luihin ja pohtii oivaltavasti valitsemiaan esimerkkitapauksia suhteessa epäsosiaaliseen per-soonallisuuteen.

Lisämateriaalia opettajille:

ICD-10: F60.2 Epäsosiaalinen persoonallisuus:

Persoonallisuushäiriölle on ominaista piittaamattomuus sosiaalisista velvollisuuksista ja paa-tunut välinpitämättömyys toisten tunteita kohtaan. Käyttäytymisen ja vallitsevien sosiaalis-ten normien välillä on karkea epäsuhta. Epämiellyttävät kokemukset kuten rangaistukset eivät helposti muuta tällaista käyttäytymistä. Turhaumien sietokyky on alhainen samoin kuin aggressiivisen ja väkivaltaisen käyttäytymisen kynnys. Henkilöllä on taipumus moittia muita tai puolustella kaunistelevin järkeistyksin omaa käytöstään, joka johtaa hänet selkkaukseen yhteiskunnan kanssa.

Diagnostiset kriteerit:

A. Täyttää persoonallisuushäiriön (F60) yleiset kriteerit.

B. Vähintään kolme seuraavista:

- (1) paatunut välinpitämättömyys toisten tunteita kohtaan
- (2) jatkuva ja karkea vastuuttomuus ja välinpitämättömyys sosiaalisia normeja, sääntöjä ja velvoitteita kohtaan
- (3) vaikeus ylläpitää kestäviä ihmissuhteita, vaikkakaan ei vaikeutta luoda suhteita
- (4) turhaumien sietokyky on alhainen samoin kuin aggressiivisen ja väkivaltaisen käyttäytymisen kynnyks
- (5) kyvyttömyys tuntea syyllisyyttä tai ottaa opiksi epämiellyttävistä kokemuksista, erityisesti rangaistuksista
- (6) taipumus moittia muita tai puolustella kaunistelevin järjestyksin omaa käytöstä, joka on johtanut selkkaukseen yhteiskunnan kanssa.

Tehtävä +9

Hyvässä vastauksessa tarkastellaan kirjoittamisen merkitystä monipuolisesti ihmisen älyllisenä työvälinautena, joka merkittäväällä tavalla vaikuttaa ihmisen oppimiseen, kehitykseen, ajatteluun ja tapaan hahmottaa maailmaa. Suulliseen perinteeseen perustuvat kulttuurit eroavat oleellisesti lukutaitoisista kulttuureista, jotka nojautuvat abstraktiin ja loogiseen päättelyyn. Muodollista koulutusta tarvitaan sellaisen psyykkisten valmiuksien kehittämiseksi, joita kirjallisen kulttuurin jäseneksi kasvaminen edellyttää. Tieteelliset käsitteet, tietojärjestelmät ja muodolliset operaatiot ovat nimenomaan kirjalliselle kulttuurille ominaisia. Kirjoitettu kieli välittää uusille sukupolville aiempien tietoa ja kokemuksia. Tämän tukemiseksi lapset ja nuoret käyvät monta vuotta koulua opiskellen kirjoihin sisältyviä tietoja ja taitoja. Kirjoitettujen satujen ja tarinoiden välityksellä yksilölle avautuu kulttuurisen kokemuksen ja elämysten maailma. Ihmisen tapa hahmottaa itseään välittyy kirjallisen kulttuurin kantamien merkitysten kautta. Vuorovaikutus erilaisten tekstien kanssa jäsentää perheiden, yhteisöjen ja enenevässä määrin myös työpaikkojen elämää. Tietotyö ja asiantuntijoiden toiminta perustuvat paitsi käytännöllisiin myös tiedollisiin valmiuksiin. Nuoren sukupolven haasteena on paitsi omaksua kirjojen välittämää kulttuuritietoa myös oppia ilmaisemaan itseään ja ajatuksiaan kirjallisesti. Kirjoittamisella on oppimisen kannalta olennainen merkitys. Kirjoittamisen tavat kehittyvät historiallisesti, ja ne tekstit, joiden välityksellä nuoret ilmaisevat itseään tänä päivänä, poikkeavat oleellisesti aiempien vuosien vastaavista.

3 p. Vastauksessa esitetään joitakin psykologiseen tietoon perustuvia käsityksiä kirjoittamisen merkityksestä.

5 p. Vastauksessa esitetään monipuolinen analyysi kirjoittamisen psykologisista vaikutuksista.

7 p. Vastauksessa esitetään syvälinen ja analyttinen arvio kirjoittamisen psykologisesta merkityksestä ja hahmotetaan laaja-alaisesti ja monipuolisesti sen psykologisia vaikutuksia yksilön ja yhteisön tasolla.

Tehtävä +10

Hyvässä vastauksessa tutkimuksen tulos on selitetty oikein. Kun työmuistin kapasiteetti on laaja, ahdistuneisuus on yhteydessä parempaan suoriutumiseen päättelykykyä mittaavassa testissä. Kun työmuistinkapasiteetti on keskitasoinen, ahdistuneisuus ei ole yhteydessä suoriutumiseen päättelykyvyn testissä. Kun työmuistin kapasiteetti on kapea, ahdistuneisuus on yhteydessä selvästi heikompaan suoriutumiseen päättelykyvyn testissä. Tutkimuksen mukaan työmuistin kapasiteetti säätelee ahdistuneisuuden vaikutusta suoriutumiseen päättelykykyä mittaavassa testissä. Tutkimuksen tulos näyttäisi olevan jossain määrin ristiriidassa aikaisempien tutkimustuloksien kanssa, joiden mukaan lievä jännittyneisyys parantaisi suoriutumista ja jännittyneisyyden lisääntyminen taas heikentäisi sitä. Toisaalta nämä tutkimukset on tehty aikuisilla, eikä niissä ole tutkittu työmuistin kapasiteettia. Tutkimuksen mukaan ahdistuneisuuden lisääntyminen näyttäisi olevan erityisen haitallista lapsille, joilla on kapea työmuistin kapasiteetti. Toisaalta lapset, joiden työmuistin kapasiteetti on laaja, näyttäisivät suoriutuvan jonkin verran paremmin ahdistuneisuuden lisääntyessä. Käytännön merkitystä tällä tuloksella voisi olla esimerkiksi lukihäiriöisille oppilaille. Olisi tärkeää, ettei oppimisympäristö lisäisi heidän ahdistuneisuuttaan, koska se laskee suoritustasoa.

3 p. Vastauksessa esitetään oikeansuuntaisia tulkintoja tutkimuksen tuloksesta ja esitetään joitakin mielekkäitä ajatuksia niiden vaikutuksesta.

5 p. Tutkimuksen tulos on selitetty pääosin oikein ja sen merkitystä arvioidaan monipuolisesti psykologisen tietojen varassa.

7 p. Tutkimustulos on selitetty oikein ja sen merkitystä eritellään oivaltavasti. Vastaukseen sisältyy monipuolinen ja syvälinen analyysi ahdistuneisuuden, työmuistin kapasiteetin ja kognitiivisen suorituskäyvyn välisistä suhteista.